

РЕЦЕНЗИЯ

От проф.д.н. Анелия Янева

(Югозападен университет „Неофит Рилски“, Институт за изследване на изкуствата при БАН)

относно дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ на Риолина Петкова Топалова -

с дисертация на тема **„РАЗВИТИЕ НА МОДЕРНИЯ ТАНЦ В АМЕРИКА И ЕВРОПА. СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА УСТАНОВЕНИТЕ ТЕХНИКИ“**
научен ръководител проф. д-р Даниела Дженева

Докторантката на самостоятелна подготовка Риолина Петкова Топалова е зачислена в Катедра „Хореография“ на АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ със срок на обучение от 4.07.2016 до 4.07.2019. Отчислен е с право на защита на 4.11.2019.

Докторантката извървява професионалната кариера на балерина – педагог – репетитор – хореограф. Дипломирана в ДХУ (днес НУТИ) като балерина, Риолина Топалова завършва бакалавърска степен по „Балетна педагогика“ през 2004 и магистърска степен по „Балетно изкуство“ през 2008 в АМТИИ. Репетитор и хореограф в Софийска опера и балет през периода от 2006 до 2022г. Хореограф на спектакли, концертни програми и танцови проекти, тя е и преподавател в АМТИИ-Пловдив (от 2011), и ръководител на методическо обединение „Класически танц“, и преподавател в Националното училище за танцово изкуство по учебните дисциплини: Класически танц, Теория и методика, Репертоар, Учебна практика, История на танца, Композиция и импровизация, Актьорско майсторство, Исторически танци (от 2012).

Дисертационният труд на Риолина Топалова **„Развитие на модерния танц в Америка и Европа. сравнителен анализ на установените техники“** е обсъден и насочен за защита на заседание на катедра „Хореография“ при АМТИИ, Пловдив, състояло се 10 юни 2024 година. Утвърден е на заседание на Факултетен съвет на факултет „Музикален фолклор и хореография“ на 24 юни 2024 година.

Дисертацията в рамките на 175 стр., разпределени в Увод, пет глави, Заключение, Изводи и Приноси, прави опит за съпоставки между различни танцови техники, обединени от общото определение *модерен танц*.

Терминът *модерен танц* не е нов. Той обединява различни танцови стилове, изградени през ХХ век като опозиция на *класическия танц* от предходното столетие. Изборът на темата е свързан по-скоро с недостатъчната литература по темата на български език. И в някаква степен съществува рискът дисертацията да се превърне единствено в превод на чужди източници. Всъщност общото количество източници, върху които се базира дисертацията е само 45, сред които и доста интернет-източници. И затова звучи странно, че като първи принос се изтъква: „Трудът обхваща проучването на **огромен материал** (подчертаното мое – А.Я.) от издания, не преведени на български език (преводи от английски, руски и немски език)“. Остава спорно дали 45 източника е **огромен материал**!?!

В **първа глава** на дисертацията се обявява целта и задачите на изследването. Не се коментира литература по темата.

Втора глава предлага основни етапи от възникването на модерния танц и дейностите на значими хореографи от XX век, като Р.Топалова прави следното разграничение: „**Модерният танц** Modern Dance е направление в танцовото изкуство, развило се в Европа и САЩ в началото на XX век, чиито водещи представители са Дорис Хъмфри, Чарлз Уийдман, Мери Вигман, Ханя Холм, Хосе Лимон, Лестър Хортън, Ерик Хокинс, Анна Соколоф, Лой Фулър, Марта Греъм, Айседора Дънкан, Рут Сент Денис, Тед Шоун. **Постмодерният танц** Postmodern Dance е направление в танцовото изкуство, развило се в САЩ и Европа през 60-те и 70-те години на XX век, чиито водещи представители са Мърс Кънингам, Алвин Ейли, Алвин Николай, Пол Тейлър, Триша Браун. **Съвременният танц** Contemporary Dance е направление на танцовото изкуство, което включва танцови техники и стилове от средата на XX и началото на XXI век, формирани на основата на американския и европейския модерен и постмодерен танц. В тази насока танцът се разглежда като средство за развитие на тялото на танцьора и формиране на неговия индивидуален хореографски речник.“ (с. 38, А; с. 83 Д)¹. Прави впечатление че липсват изявени творци като Морис Бежар, Матс Ек, Матю Борн, Джон Ноймайер и др. Докторантката разделя представителите на две основни групи: на **творци-импровизатори**; такива, които оставят своя педагогическа школа; и на **артисти**, чиито стил се превръща в индивидуален хореографски почерк. Важно за модерния танц е и обобщението, че „*същността на динамичните процеси на тялото в пространството зависят от прехода, а не от позицията*“ (с. 27 Д).

Малко съм объркана от твърдението на Р. Топалова, че „*Модерният танц е относително понятие и всеки период от време има своя собствена музикална култура, която провежда нови видове танци.*“ (с. 12 Д). Дали музикалната култура е отговорна за появата новите видове танци (!?) – в това съвсем не съм убедена. Р. Топалова обаче твърди: „*Въпреки, че понятието модерен или съвременен танц е относително, всеки период от времето има своя музикална култура, която ражда нови видове танц и съответно всеки танц може да се нарече, съвременен или модерен за своето време, тъй като те са актуални за съответния период*“ (с. 16 Д) и така танцовите стилове механично се прикачат към стилове в музиката, без обаче те да бъдат изяснени.

Трета глава е посветена на **джаз-танца**. И тук има неточни формулировки като например: „...джазът се танцува на **широка гама музика**.“ (с. 43-44 А). Съобщават се отличителни черти в джаз-техниките на Джак Коул, Луиджи, Гус Джорджано, Лестър Хортън, Мат Матокс. Сред тези, които са свързани по-скоро с „черния“ джаз са Пърл Айлийн Примус, Катрин Дънам, Лестър Хортън. Съобщават се и хореографи, изградили собствен стил като Алвин Николайс, Пол Тейлър, Тоела Тарп. Специално внимание е отделено на Алвин Ейли. Но за съжаление и тук се бъркат основни понятия като **спектакъл** и **танц** – „*Неговият спектакъл „Откровения “ е може би най-често поставян модерен танц в света.*“ (с. 54 А).

Коментират се стилове и отличителни белези в **джаз-танца** - Класически джаз; Афро джаз; Бродуей джаз; Степ джаз, Лиричен джаз; Флаш; Уличен джаз. Разграничават се няколко етапа в развитието на джаз-танца.

Р. Топалова извежда като **основни принципи на модерния танц** „... използването на **гравитацията** и **работата с телесното тегло**, **липсата на желание да се скрие**

---

¹ В следващите редове с А ще съобщавам за данни от автореферата; с Д – за данни от дисертацията.

усилието изразходвано по време на движение, нарушаване на вертикалната ос на задържане на тялото, фокусиране на вниманието върху центъра на тялото и работа с него“ (стр. 59 А). А така също и „... работата по подвижността на гръбначния стълб е в основата на много съвременни танцови техники.“ (стр. 59-60 А). Анализират се важни за джаз-танца принципи и се коментират подробно *полицентрика, полиметрия, мултипликация*, наред с традиционните за джаз-техниката *изолация, координация, релакс* (с. 113-115 Д). Като се търси сходство с класическия екзерсис, се предлага и примерно построяване на джаз-екзерсис (с. 115-118 Д), както и движения за развиване подвижността на гръбначния стълб (с. 118-120 Д). В тези си конкретни предложения и задачи дисертацията е стойностна и убедителна.

Четвърта глава обосновава *основни техники на движение* – суинг, спирала, отскок, въздействие, дроп, непрекъснато движение. Определя и *основни понятия в модерния танц* – като **Isolation** - Изолация. **Relax** - Релаксация. **Contraction** - Контракция. **Release**- Освобождаване. **Collapse**- Колапс. **Coordination** - Координация. **Opposition** и **parallelisms** - Опозиция, противопоставяне и паралелност. **Impulse** - Импулс. **Multiplication** - Мултипликация, умножение. **Shake** - Шейк. **Bump** - Избутване таза напред. **Slide** - Слайд, плъзгане. навън със свити колене и се поддържа поза колапс-свита поза. **Body** - Боди –корпус, тяло. Приема се за торса, горната част на тялото и коленете са свити. **Body roll** - Боди рол. **Kick** - Кик. **Rubber leg** - гумен крак. **Drop** - Дроп. **Arch** - Арка. **Walking turn** - Поварот **Skipping turn** - Скипинг тур. Поварот със скок или скок в завой. **Pivot turn** - Пивот търн. **Air turn** - Поварот във въздуха или тур във въздуха. При сценичните хореографии могат да се използват всички класически пируети и турове. **Thrust** - Тръст. **Swing** - Суинг. **Head tiff, Head trust, Head accent** - Изтласквания, изхвърляния на главата с акценти. **Sundari** - Съндари. **Twist** - Туист. **Tilt** - Тилт. **Flat back** – Плосък гръб. **Deep body bend** - Дълбоко навеждане **Side stretch**. Странично разтягане. **Brash** - Браш. **Layout** - Лей аут. **Katch step** - Кетч стъпка. **Step boll change**. Степ бол ченч. **Flat back**. Плосък гръб. **Table top** - Тейбл топ. **Limbo** - Лимбо. **Stretch** - Стрейтчинг. **Touch** – Тъч, Шаг. **Flat step** - Флат степ. **Jump** - Джъмп. **Hop Hop**. Лип. **Push** Пуш. **Dip body bend** Дип боди бенд. **Roll down**. Ролл даун. Рулон. **Roll up**. Ролл ап. Рулон. Този подробен преглед довежда до извода, че „*Модерните техники си взаимодействат една с друга... Независимо от техниката се борави с единната терминология, която се използва, въпреки различните принципи за движение на тялото*“ (с. 72-73 А; 167 Д).

Възраженията ми са в три посоки.

1.Като цяло бих си позволила да препоръчам **прецизиране на понятията и използваната терминология**, която отдавна е уточнена и опитите да се въвеждат нови смисли в утвърдени понятия обикновено води до ненужни обърквания. Включително и използването на *танц* и *спектакъл* като синоними (с. 54 А - !?!) Това е особено видно във втора и четвърта глава. Както и във финалното Заключение. Например във втора глава веднъж се обявява, че модерният танц е възникнал като алтернатива на класическия танц – „*Този вид танц, в началото на ХХ в., се превръща в алтернатива на класическия танц.*“ (с. 8 А; с. 10 Д), няколко страници по-късно се стига до обратното заключение – „*Модерен танц е общото наименование на танцовото изкуство, основано през първата половина на ХХ в., и базирано на класическия танц.*“ (с. 9 А; с. 12 Д.); „*Корените на модерният танц тръгват от класическия балетен танц*“ (с. 16 Д) Във финалното Заключение пък дисертантката твърди, че **модерният танц е посока** (!?!), базирана на

класическия балет. - „Модерен танц е *посока*, базирана на *класическия балет*“ (с.168 Д).

Искам да уточня, че **танц** и **балет** не са едно и също и не са синоними. И е странно **модерният танц** да бъде обявен за *посока*. Подобно е и в четвърта глава, където *суинг* веднъж се определя като *техника на движение*, а втори път като **основно понятие в модерния танц**. Хубаво е да се прецизира използваната терминология. Оставям и още един цитат за размишление: „**Модерният танц е танц на душата.**“ (стр. 73). Какво да кажем за другите видове танц, за поезията, музиката. Нима те не са свързани с душата?? И след няколко изречения „модерният танц е *консистенция от свободата на мисълта и творческата изява.*“ Последно – за душата или за мисълта става дума в модерния танц?? Също така спорно ми се струва твърдението: „Модерният танц е *философско направление*, без каквито и да са ограничения физически, емоционални, абстрактни и на границата, понякога крайно авангардни“. (с. 79 А) - (!?)

2.Тъй като част от набелязаните цели в дисертацията са „*Целта на този труд е издирването, обобщаването, анализирането и систематизирането на съществуващите печатни материали за историческото развитие на модерния танц през XX век и създадените техники*“, то нека напомня, че освен включените в библиографията монографии на **Галина Борисова** (Борисова, Галина. Танцови представи и артистични предпочитания. С.: НБУ, 2011, 403 с.); на **Диляна Никифорова** (Никифорова, Диляна. Танцов театър и танцови техники /История, съвременност и бъдеще/. София: Никифоров студио, 2011. 203 с) и изследванията на **Теодор Попов**, посветени на немския свободен изразен танц (1997; 2000, 2002), съществуват и други източници на български език, които са свързани с темата. Ще напомня някои от тях, които считам за основополагащи (подредбата е по азбучен ред): **Анелия Янева** (Янева, Анелия. Взаимодействия между класически и модерен танц в България. Процеси в българския балет. София: Експрес принт, 2004, 296 с.); **Ани Васева** (Васева, Ани. Що е то съвременен танц? Театралният живот на съвременния танц в България между 1989 г. и 2010 г. София: МЕТЕОР, 2017, 538 с.); **Маргарита Божилова-Андонова** (Божилова-Андонова, Маргарита. Актьорското тяло – книга, вдъхновена от философията. София: Център за семиотични и културни изследвания, 2014, 27 с.); **Мила Искренова** (Искренова, Мила. Вкусът на твоето тяло. София: Scalino, 2014, 318 с.; Искренова, Мила. Радостта на тялото. София: Black Flamingo Publish, 2012, 270 с.). Но явно тези изследвания са убегнали на дисертантката. А би било интересно да се коментират.

3. Не съм съгласна и с твърдението на дисертантката - „*Оскъдната информация от българските печатни материали и книгите от автори на танцова литература са само справка за конкретни събития свързани с биографски данни.*“ (с. 5, Д), защото през последните десетилетия бяха публикувани множество издания, посветени на структурирането и детайлите в изграждането на танцови постановки (в това число ще напомня и една от последните - **Янева**, Анелия. Архитектонични принципи на хореографска режисура в балетното изкуство. София: Институт за изследване на изкуствата, 2020, 268 с., която анализира и съпоставя постановки от последните три века). Предполагам, че докторантката си е спестила труда да прочете написаното преди нея. Предвид изложените по-горе източници и научни издания категорично не съм съгласна с изтъкнатия от дисертантката принос № 2 – „*За първи път се дават сведения за основните техники, използващи се в модерния танц*“.

Приноси за дисертацията са детайлните съпоставки в подразделенията на модерния танц и отличителните особености на създадените танцови техники (с. 123 – 154 Д) - на **А. Дънкан** (относно импулса към движението); на **М. Греъм** (с вдишване – издишване); на **Дорис Хъмфри** (падане – издигане); на **Хосе Лимон** (свързана с усещането за „тежка енергия“ в тялото; с динамиката при падането и възстановяването; с дишането и с потока на енергия; с понятието „люлка-суинг“); на **Лестър Хортън** (синтезирал елементи от индианския фолклорен танц, японски жестове с ръце, от танците на островите Бали и Ява изолация на горната част на тялото - очите, ръцете и главата; елементи от Африка и Карибите, като кръгове с хълбока и др); на **Е. Хоукинс** (базирана върху принципите на движението в кинезиологията и соматични практики за придобиване на „мислещо усещане“, сетивно осъзнаване на тялото); на **Рилийз-техниката** (основана на намаляване на напрежението и излишния стрес в движещото се тяло и ползване на дишането и инерцията за подпомагане на движението); на **Ф.М. Александър** (съвременна концепция за премахване на ненужното мускулно напрежение при промяна на тялото чрез освобождаване на междупрешленното пространство и овладяване на правилно телосложение с прилагане на координирано дишане, чрез самонаблюдение и съзнателен контрол); на **Томас Хана** (в направлението *Соматика*, което включва елементи от предходни техники, но осмислени като средство за психично и физическо здраве); на **Джоузеф Пилатес** (като система за мускулен контрол и облекчаване на напрежението) и още немало техни производни, анализирани в трета глава. Както и анализите на отделните движения от модерния танц, публикувани в четвърта глава (с.159-166 Д).

Авторефератът по смисъл и съдържание отговаря на написаното в дисертацията. Има и изискуемите **три публикации** в Пловдивски издания: **Топалова, Р.**, „Импровизацията в съвременния танц – помощ или пречка за професионалните танцьори“. – В: Сборник „Международна научна конференция „Наука, образование и иновации в областта на изкуството“, Пловдив 12-13.10.2017, стр. 327 - 332, ISBN 978-954-2963-23-3; **Топалова, Р.**, „Рудолф фон Лабан – основоположник на немския свободен изразен танц и създател на танцовата нотация“. – В: Сборник „Пролетни научни четения 2017“, Пловдив, стр. 189 – 196, ISSN 1314 -7005; **Топалова, Р.**, „Иконата на съвременния танц Марта Греъм. Създател на основната танцова техника на XX век“ – В: Сборник „Пролетни научни четения 2019“, Пловдив, стр. 250-255, ISSN 1314 -7005

Искам специално да поздравя научния ръководител проф. д-р Даниела Дженева за умелото водене на докторанта и за постигнатите успехи, като все пак настоявам да отбележа, че обучението на самостоятелна подготовка почти винаги е спорно.

И независимо от значимите неточности във формулировките и някои пропуски в изследването, считам, че описанието на терминологията и методиката на основни движения в модерния танц и влиянието му върху физическото и психическото здраве (принос 3 и 4) имат място в научната литература на български език и предлагам на високоуважаемото Научно жури да присъди на Риолина Топалова образователната и научна степен „Доктор“ в професионално направление 8.3. – Музикално и танцово изкуство.

4. 09. 2024

проф.д.н. Анелия Янева